

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕФЛЕКСІЇ У ПРОЦЕСІ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ у 5–6 КЛАСАХ ГІМНАЗІЇ

Полонська Тамара Костянтинівна

канд. пед. наук, ст. наук. співроб., пров. наук. співроб.
Інститут педагогіки НАПН України

Серед пріоритетних напрямів сучасного вітчизняного освітнього процесу можна виділити формування та розвиток критичного мислення учнів закладів загальної середньої освіти, у тому числі гімназій. Особливу актуальність проблема набула у зв'язку з проведенням реформи Нової української школи. На необхідність розвитку критичного мислення як наскрізного вміння, що розвивається засобами всіх предметів, і є підґрунтям для формування компетентностей учня, звернено увагу в Концепції нової української школи [1]. Одним зі змістовних компонентів критичного мислення є рефлексія, використання якої на уроках іноземної мови (ІМ) сприяє формуванню усвідомленого ставлення учнів до своєї навчальної діяльності, осмисленню й переосмисленню ними здобутих знань з ІМ як засобу міжкультурного спілкування.

У психології **рефлексія** (англ. *reflection*) визначається як мисленнєвий (раціональний) процес, спрямований на аналіз, розуміння, усвідомлення себе: власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, стосунків з іншими і до інших, своїх завдань, призначення тощо [2]. Ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що рефлексія – це не просто знання або розуміння суб'єктом самого себе, а й з'ясування того, як інші знають і розуміють його особистісні особливості, емоційні реакції та когнітивні уявлення, пов'язані з пізнанням.

Учені розрізняють *поточну рефлексію*, яка здійснюється в ході навчального процесу, і *підсумкову рефлексію*, що логічно і тематично завершує замкнений період діяльності.

Поточна рефлексія спрямована на активізацію процесу усвідомлення й осмислення предметної діяльності, що здійснюється в цей час: її напрям, мета, основні етапи, проблеми, протиріччя, способи діяльності, результати. Поточну рефлексію можна розділити на три етапи: 1) рефлексію діяльності; 2) рефлексію змісту навчального матеріалу; 3) рефлексію, спрямовану на виявлення настрою й емоційного стану учнів (рефлексія настрою й емоційного стану).

Обираючи той або інший вид рефлексії, варто враховувати мету заняття, зміст і труднощі навчального матеріалу, тип заняття, способи і методи навчання, вікові та психологічні особливості учнів.

Перший тип рефлексії (рефлексії діяльності) дає можливість осмислювати способи та прийоми роботи з навчальним матеріалом. Для розвитку рефлексії діяльності учень повинен розмірковувати, осмислювати те, що він сам зрозумів, засвоїв, а також уміти передати це в стислій формі, виділяючи основне, головне. Школярі мають не лише усвідомити зміст матеріалу, але й розуміти способи і прийоми роботи, уміти обрати найбільш раціональні. *Що я робив? З якою метою? Чому я це роблю так? Який результат я отримав? Який варіант кращий?* – ось ті запитання, які ставлять перед собою учні, які володіють рефлексією, тобто вміють усвідомлювати свою діяльність.

У практиці навчання ІМ для реалізації цього типу рефлексії можуть використовуватися такі прийоми, як: «Східці успіху», «Ключові слова», «Відкритий простір», «Колесо англійської/німецької/французької/іспанської мови», «Алгоритм», «Дискусія» тощо.

Другий тип рефлексії (рефлексії змісту навчального матеріалу) використовується, щоб з'ясувати, як учні усвідомили зміст вивченого. У кінці уроку важливо підвести підсумки, залучаючи школярів до самоаналізу, у ході якого вони повідомляють, чого навчилися, які вміння виявили. Спочатку такий аналіз проводиться в парах, потім один з учнів аналізує результати уроку перед усією групою (на кожному уроці такий аналіз робить інший учень).

Для реалізації цього типу рефлексії на уроках іноземної мови доцільними будуть прийоми «Незакінчене речення», «Підведення підсумків», «Вибір афоризму», «Сінквейн», «Даймонд», «Інтелект-карта», «Кластер» тощо.

Прийоми «Даймонд», «Сінквейн», «Кластер», «Інтелект-карта» використовуються в технології розвитку критичного мислення. Учень сам розмірковує, усвідомлює те, що він зрозумів, засвоїв і передає це у стислій формі, виділяючи головне.

Третій тип рефлексії (рефлексія настрою й емоційного стану) доцільно використовувати на початку та в кінці уроку, щоб з'ясувати емоційний стан учнів і побачити, як змінюється їхній настрій протягом заняття. Найпростіший варіант – демонструвати учням (або щоб вони самі показували) картки із зображенням *трьох облич або смайликів*: веселого, нейтрального і сумного. Ще один «кольоровий» прийом – це «Дерево почуттів», зображене на класній дошці. Якщо учень відчуває себе комфортно, то прикріплює на дереві листочки одного кольору, якщо ні, – іншого. Учитель має нагадати учням, якому настрою відповідає той чи інший колір: червоний – захоплений; помаранчевий – радісний, теплий; жовтий – світлий, приємний; зелений – спокійний; синій – незадовільний, сумний; фіолетовий – тривожний, напружений; чорний – смуток, депресія.

Учням можна також запропонувати виразити свій емоційний настрій за допомогою *малюнків, піктограм, коміксів* тощо, а в кінці уроку провести їх виставку. Перед цим школярі отримують домашнє завдання: знайти якомога більше синонімів, наприклад, до слів «радість» і «смуток». На уроці вони будуть оперувати цими термінами. *Стан радості* можна передати, наприклад, за допомогою слів: веселий, радісний, бадьорий, щасливий, сяючий, святковий, урочистий, піднесений, іскристий, грайливий, райдужний. *Стан смутку*

виражається термінами: сумний, засмучений, журливий, похмурий, безрадінний, пригнічений, заплаканий, млявий.

Зважаючи на те, що учні можуть оцінювати не лише свій настрій, але й емоційний стан, тому запитання типу: «Що ти зараз відчуваєш?», або «Які емоції ти відчуваєш?» швидко стають звичними для них і не викликають здивування. На допомогу школярам висловлюватися можна запропонувати опорний конспект, який, окрім того, сприяє повторенню і розширенню іншомовного лексичного запасу.

Підсумкова рефлексія відрізняється від поточної збільшенням її періоду, а також більшим ступенем переконання з боку вчителя, який визначає методи, форми і зміст підсумкової рефлексії на основі освітньої програми. Цей тип рефлексії ґрунтується на узагальненні основних ідей теми, тобто на осмисленні й аналізі отриманої інформації та можливості її застосування в реальному практичному житті. Учні також можуть оцінювати власні погляди та порівнювати їх із думками інших учнів.

Підсумкову рефлексію можна проводити у вигляді спеціального заняття в кінці вивчення великого розділу навчального предмета або, наприклад, у кінці семестру чи навчального року, на якому учням пропонується відповісти на запитання, запропоновані А.В. Хуторським: *Який мій найбільший успіх за цей рік (чверть)? Завдяки чому і як я зумів його досягти? У чому я змінився? Які мої просування у знаннях? Що я зрозумів про своє незнання? У чому полягають мої труднощі? Як я їх переборюю? Що в мене раніше не виходило, а тепер виходить? Що я навчився робити добре? Які нові види діяльності і способи я опанував?* тощо [3].

Підсумкова рефлексія передбачає використання таких методів критичного мислення, як: *Сінквейн. Кластер. ПРЕС. Шкала думок. Займи позицію. ПМЦ («Плюс–Мінус–Цікаво»)*. *Підведення підсумків. Есе* та інші.

Усі запропоновані нами методи і прийоми спрямовані на формування самостійної оцінки учнями своїх успіхів в оволодінні іноземною мовою як засобом міжкультурного спілкування. Рефлексія як спільна діяльність учнів і вчителя дозволяє вдосконалювати навчальний процес, орієнтуючись на особистість кожного учня.

Список літератури

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти / МОН України. Київ, 2016. 40 с.
2. Большой психологический словарь / Под ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. СПб. : Прайм-Еврознак, 2006. 672 с.
3. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебник для вузов СПб. : Питер, 2001. 544 с.